

قلعه شمیران، نقش و جایگاه آن در کنار رودخانه مرزی کنگیر

دکتربلیلا خسروی^۱

قلعه شمیران با مصالح لاشه سنگ و ملاط گچ نیم پخته ی نیمکوب بر روی صخره ای با شیب تند، مشرف به رودخانه ی کنگیر در شهرستان ایوان، بخش زرنه، در فاصله ی حدود سه کیلومتری روستای سرتنگ در استان ایلام واقع شده که از دوران ساسانی تا پایان دوره صفوی پا برجا بوده است. این قلعه از سه طرف به رود کنگیر و تنها از طرف جنوب به خشکی راه دارد و دارای پنج برج دیده بانی بوده که یکی از برجها در درگاه ورودی و چهار برج دیگر در چهار گوشه ی آن قرار دارند. طول این سازه ۱۴ متر و عرض آن ۷ متر و پوشش سقف آن ویران شده است. موقعیت استراتژیک این منطقه در زاگرس مرکزی و واقع شدن بر سر یکی از راه های مهم باستانی به بین‌النهرین و وجود رودخانه ی کنگیر می‌تواند از متغیرهای موثر در شکل‌گیری این سازه معماری باشد. نزاع بر سر رودخانه مرزی کنگیر در طول تاریخ، سابقه طولانی دارد زیرا کنگیر پس از گذشتن از دشت ایوان و مشروب کردن زمین های این دشت به طرف سومار جریان داشته و از آنجا به عراق می‌ریزد که هم اکنون نیز سد کنگیر دقیقاً در تنگه شمیران بر روی این رودخانه احداث شده است. از نظر جغرافیای تاریخی این ناحیه بخشی از ایالت ماسبدان بوده که به علت آب و هوای خوش و کوهستانی، محل تفریح و شکارگاه شاهزادگان و حاکمان ساسانی و سپس در دوران اسلامی به ویژه برخی از خلفای عباسی بوده است. سازه‌های این منطقه با توجه به سبک معماری، نوع مصالح، طاق‌ها و شیوه‌های اجرای آنها و استفاده از موانع طبیعی برای امکانات تدافعی، معماری دوران ساسانی را یادآور می‌شوند و در ایجاد آنها موقعیت مناسب طبیعی که دارای امکانات دفاعی برای ایجاد یک حریم امن برای ساکنان آن باشد،

---

^۱ استادیار گروه تاریخی پژوهشکده باستان‌شناسی، پژوهشگاه میراث فرهنگی

نقش اصلی را داشته است. این پژوهش با رویکرد تاریخی - توصیفی به روش بررسی میدانی و مطالعه‌ی متون تاریخی ضمن بازشناسی جایگاه و کارکرد این سازه و بررسی ارتباط آن با سایر بناهای اعیانی کاوش شده توسط نگارنده در حاشیه‌ی رود کنگیر انجام شده است. اجرای این طرح با محوریت دفاع غیر عامل به جهت تحکیم حریم دفاعی و رفع خلاء مطالعاتی در زمینه سبک معماری این نوع سازه‌ها در دوران تاریخی موثر خواهد بود و در تلاش است نقش قلعه فوق را در امور نظامی، تدافعی و امنیتی منطقه ارزیابی کند. این استحکامات در عین تنوع کارکردی، در تحولات سیاسی و اجتماعی این ناحیه از غرب ایران نقش تعیین کننده‌ای داشته‌اند که به دلایلی از قبیل محافظت از راهها و تامین امنیت حاکمان و تثبیت قدرت آنها احداث شده‌اند.

واژه‌های کلیدی: قلعه شمیران، رودخانه مرزی کنگیر، پدافند غیر عامل، شهرستان ایوان، استان ایلام، دوران ساسانی.

مقدمه: ایمنی و امنیت همواره از دغدغه‌های اصلی انسان محسوب می‌شده است. لذا آدمی همواره به دنبال یافتن شیوه‌هایی برای کاهش اثرات عوامل تهدید کننده ایمنی و امنیت خود بوده است. سرزمین ایران همواره در مسیر حوادث تاریخی و در معرض حمله‌ها و تهاجمات نظامی قرار داشته است. یکی از مهمترین نمودهای آن را می‌توان ساخت دژها یا استحکامات نظامی و غیر نظامی در ارتفاعات دانست که در این مقاله به معرفی قلعه شمیران مشرف به رود مرزی کنگیر از منظر پدافند غیر عامل می‌پردازیم. اصل مکان یابی و بهره‌گیری از عوارض جغرافیایی سرلوحه کار پدافند غیر عامل بوده است که در دوران پایانی تاریخی (ساسانیان) روش‌های جدید و پیچیده پدافند غیر عامل به کار گرفته می‌شود (مجیدی ۱۳۹۰: ۳۷).

دفاع از شهر و عناصر مرتبط با آن که در دوره‌های تاریخی با اندیشه و جهان بینی‌های مختلف شکل گرفته، یکی از ارزش‌های مستقر در بافت‌های تاریخی است. دفاع شامل دو نوع عامل و غیر عامل می‌شود که نوع اول به سلاحهای جنگی بستگی دارد

و نوع دوم تمهیداتی است که موجب کاهش و یا جلوگیری از آسیب می‌شود. تجربه تاریخی در هر عرصه دو وجه دارد، یک وجه همان مقطع تاریخی محبوس است و دیگر تکرار نمی‌شود و روی دیگر آن تداوم می‌یابد و در حبس آن مقطع تاریخی نمی‌گنجد. مطالعه بر روی رویکرد اول تاریخی خواهد بود که چراغ راه گذشته است و بررسی رویکرد دوم چراغ راه آینده است. تجربه تاریخی معماری دفاعی هم در همین قالب قابل بسط است. روش‌ها برای دفاع، در حال حاضر تغییر کرده اما ماهیت دفاع در جای خود باقی مانده است و البته چراغ راه گذشتگان است که امروزه را به هدف می‌رساند (میرهاشمی ۱۳۹۳: ۶۴-۶۵). در گذشته مردم و طراحان شهری دفاع را جزء جدا نشدنی از محل زندگی خود می‌دیدند که این امر ضرورت بررسی و پژوهش در این زمینه را روشن می‌کند و هدف اصلی ارزش دانستن پدیده دفاع و به کار بستن اندیشه کاربردی آن است. در روزگار کنونی ما نیز با تصویب سند چشم‌انداز و قانون برنامه چهارم توجه ساختاری به موضوع پدافند غیر عامل در دستگاه‌های اجرایی شکل گرفت (میسسی و موسوی ۱۳۸۸: ۶۱). تاثیر دفاع، معرفی اثر و ارتباط آن با سایر بناهای دوران ساسانی در حاشیه رود کنگیر برخی دستاوردهای با ارزش این پژوهش است. داده‌های این پژوهش به روش میدانی و کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده و با قرارگیری در چارچوب پژوهش‌های کیفی با روش‌های توصیفی، تحلیلی و تفسیری سعی در تبیین آن شده است.

پیشینه‌ی پژوهش‌های باستان‌شناسی در منطقه

نخستین مطالعات باستان‌شناسی در محدوده جغرافیایی این منطقه توسط لویی واندنبرگ بین سالهای ۱۹۶۲ تا ۱۹۷۸ میلادی انجام گردید. وی به مدت ۱۵ سال به بررسی و شناسایی گورستان‌های کلکولتیک، مفرغ، آهن و استقرارگاه‌های احتمالی آنها در استان ایلام پرداخت. او پس از شناسایی گورستان جوب گوهر در سال ۱۹۷۰ در ۵ کیلومتری شرق رود کنگیر، اولین کاوش باستان‌شناختی در منطقه را رقم زد و

سپس به کاوش در گورستان بان کبود (پلیه ۱ و ۲) در حاشیه رود کنگیر، آتشکده سیاهگل (سه پا یا سه کل) و بنای کوریا پرداخت که در گزارشات خود به شرح بسیار مختصری از آن اکتفا کرده است. پس از واندنبرگ، خانم فریا استارک نیز از محدوده رودخانه کنگیر و آثار آن دیدن کرد و از آن ج راهی عراق شد.

بعد از انقلاب در سال ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰ آقای بیان پیرانی به بررسی اجمالی منطقه پرداخت که در این بررسی چهار محوطه، قلعه کوریا، قلعه شمیران، بنای گنبد جهانگیر و مجموعه بناهای گوریه و کلک مورد شناسایی قرار گرفت و سپس در سال ۱۳۸۲ به ترتیب با شماره‌های ۸۴۵۶، ۸۴۵۸، ۸۴۶۰ و ۸۴۶۳ در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسیدند. فصل سوم بررسی منطقه در سال ۱۳۸۴ توسط آقای علی نورالهی و فصل چهارم در سال ۱۳۸۵ توسط آقای صیاد سلطانی انجام شد. پس از آن بررسی و شناسایی حوضه آبگیر سد کنگیر در سال ۱۳۸۶ به آقای ابراهیم مرادی واگذار گردید که در این حوضه ۱۱ اثر باستانی شناسایی گردید که بر اساس تراز آب سد، ۳ محوطه گوریه، زیج، دارساول مغروق و بنای گنبد جهانگیر در معرض خطر قرار می‌گرفت که در برنامه فاز دوم مطالعات باستان‌شناسی، کاوش در محوطه‌های مذکور در دستور کار پژوهشکده باستان‌شناسی به سرپرستی نگارنده قرار گرفت.

طرح مسأله

سازه‌های معماری متعلق به شهرها و روستاهای زیادی از دوران اشکانی - ساسانی در محدوده مرزهای کنونی غرب ایران باقیمانده است که با ورود اسلام ساختار سیاسی - مذهبی آنها به هم ریخت. این منطقه از اولین مناطقی بود که توسط سپاه اسلام تصرف شد که مطالعه و بررسی سازه‌های معماری این مناطق تأثیر ساختار سیاسی - مذهبی در ساختار معماری و شهرسازی ایران در صدر اسلام را آشکار می‌سازد.

بناهای این ناحیه به شیوه معمول دوران تاریخی (اشکانی و ساسانی) و با مصالح رایج بوم آورد این دوره یعنی قلوه سنگ و ملاط گچ نیم‌پخته و نیم کوب ساخته شده‌اند. بدون شک زیر ساختهای طبیعی و زیست محیطی در برپایی این سازه‌ها مؤثر بوده است. در دوران اسلامی نیز در میان آثار باقیمانده می‌توان استمرار سنت های دوران ساسانی را مشاهده کرد که در برخی از موارد، این سنت ها بسیار هنرمندانه با فرهنگ اسلامی تلفیق شده‌اند.

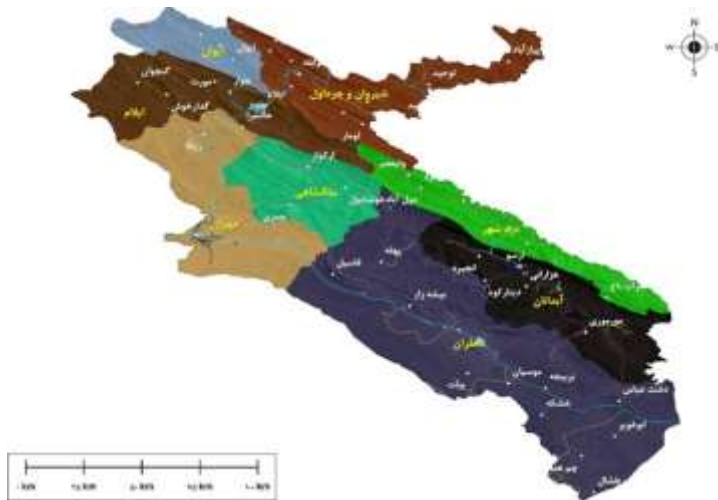
موقعیت جغرافیایی استان ایلام

در تعاریف فرهنگی، مرزها و تقسیمات کشوری همیشه نشان دهنده ی تفاوت‌های فرهنگی نیست. در حقیقت استان لرستان و ایلام و مناطق پیرامونی آنها از دیرباز به سرزمین لر کوچک شهرت داشته‌اند. سرزمین لر کوچک حدود ۴۸۰۰۰ کیلومتر مربع وسعت دارد و به دو قسمت شمالی و جنوبی تقسیم می‌شود، جنوب آن با مرکزیت ایلام به پشتکوه و شمال منطقه به مرکزیت خرم آباد به پیشکوه شهرت دارد. دلیل این تقسیم‌بندی هم وجود رشته کوه کبیر کوه در حد فاصل این دو منطقه است. پشتکوه ۴۰ درصد و پیشکوه ۶۰ درصد این سرزمین را تشکیل می‌دهند. منطقه پشتکوه یا ایلام دارای ۴۲۵ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق است. مساحت کل استان حدود ۱۹۰۴۴ کیلومتر مربع است که قسمت های عمده آن کوهستانی و دارای معادن غنی، شکارگاه‌های حفاظت شده، پوشش گیاهی مناسب و جنگل های انبوه است. این استان از شمال به کرمانشاه، از جنوب به خوزستان، از شرق به لرستان و از غرب به کشور عراق هم مرز است. این استان دارای ده شهرستان: ایلام، ایوان، سیروان، چرداول، مهران، دهلران، بدره، دره شهر، آبدانان و ملکشاهی است (کلانتری ۱۳۸۶: ۱۳).

موقعیت جغرافیایی شهرستان ایوان

این شهرستان در غرب استان و در ۵۰ کیلومتری شهر ایلام قرار دارد. ایوان با وسعت حدود ۹۰۳/۴ کیلومتر مربع معادل ۴/۴ درصد مساحت استان را به خود اختصاص داده

است. این شهرستان از شمال به شهرستان های سیروان ، چرداول و گیلان‌غرب، از شرق به سیروان ، در غرب به گیلان‌غرب و از جنوب به شهرستان ایلام محدود می‌شود. ایوان دارای ۲ مرکز شهری، ۲ بخش، ۴ دهستان و ۶۹ آبادی دارای سکنه است. این شهرستان از شمال توسط کوه بانکول و قلاجیه و از شرق به وسیله کوه مانشت محصور شده است و رود کنگیر مهمترین رودخانه آن است که به کشور عراق می‌ریزد. آب و هوای ایوان دارای اقلیم معتدل کوهستانی است. میانگین بارش سالانه آن حدود ۷۰۰ میلی‌متر و متوسط دمای آن از ۴۰ - ۱۱ درجه سانتی‌گراد است (قیصریگی و دیگران ۱۳۹۰: ۵۰). بیشتر اهالی ایوان از ایل کلهر هستند. زبان آنها کردی و مذهبشان شیعه جعفری اثنی عشری است (افشار سیستانی ۱۳۷۲: ۵۰۹).

شکل ۱ موقعیت جغرافیایی ایوان در استان ایلام

موقعیت جغرافیایی قلعه شمیران

این قلعه در شهرستان ایوان، بخش زرنه و در فاصله ی حدود سه کیلومتری روستای سرتنگ در استان ایلام ، در مختصات جغرافیایی $N:33/54/17, E:46/07/02$ در بالای بلندترین صخره و پرتگاه منطقه در دامنه ارتفاعات کوه بایه و محصور در تنگه

شمیران واقع شده و در سه جهت شمال، جنوب و غرب مشرف به رود مرزی کنگیر قرار دارد. جهت جریان رودخانه کنگیر از جنوب شرق به شمال غرب است و جریان شاخه‌های فرعی را نیز از رشته کوه‌های بانکول شمال شرقی حوضه و شره زول در جنوب غربی حوضه را دریافت می‌کنند. سد کنگیر بر روی رودخانه کنگیر و در محل ورودی تنگه شمیران در شهرستان ایوان احداث شده است. از دو طریق می‌توان به تنگ شمیران دسترسی پیدا نمود، مسیر اول از طریق ایلام، سپس شهر ایوان و بعد از آن دو راهی سومار - زرنه به طول ۷۰ کیلومتر است. مسیر دوم از طریق کرمانشاه، سپس اسلام‌آباد و بعد از آن دو راهی سومار - زرنه به طول ۱۲۵ کیلومتر است. بعد از رسیدن به دو راهی سومار - زرنه از طریق یک جاده محلی می‌توان به طرف محدوده سد کنگیر و قلعه شمیران دسترسی پیدا نمود.

شکل ۲: موقعیت جغرافیایی قلعه شمیران

رودخانه کنگیر یا کنگیر تنها رودخانه دائم و پرآب ایوان بوده که از چشمه آب سراب ماهی بازان ایوان سرچشمه گرفته و پس از گذشتن از دشت ایوان و مشروب کردن زمینهای این دشت به طرف سومار رفته و از آن‌جا به عراق سرازیر می‌شود. عده‌ای از پژوهشگران معتقدند که کنگیر یک واژه سومری است. سومریان سرزمین خود را "کنگیر" می‌نامیدند که به معنای سرزمین تمدن است (محمدپور ۱۳۹۲: ۱۲). ابودلف

از دره رودخانه مندلی به نام "گنجیر" یا "سومار" که به طرف دجله جاری است، نام می‌برد (ابودلف ۱۳۴۵: ۱۲۱). در گذشته سیما و طبیعت کنگیر بسیار زیبا و جالب توجه اما خطرناک بوده است. بدین صورت که در بیشتر نقاطی که محل عبور بوده، خاکها و ماسه‌های نرم وجود داشته که هنگام عبور در آن گیر می‌کردند و انسان را به کام مرگ می‌کشاند. به دلیل وجود همین ماسه‌های نرم و مرگ‌آور که انسان را به دام می‌انداخت، مردم محلی به آن گنجیر می‌گویند (محمدی ۱۳۷۶: ۱۶۰).^۲

نزاع بر سر آب رودخانه کنگیر سابقه تاریخی دارد که مهمترین آن در دوره زندیه اتفاق افتاده است و سالها علی‌خان کلهر بر سر ورود آب این رودخانه به مندلی با نیروهای عثمانی درگیری داشته است. پس از مرگ علی‌خان در زمان نوادگان او قراردادی با دولت عثمانی بسته شد و باج آب از دولت عثمانی دریافت می‌کردند (همان: ۷۲). بدین صورت کنگیر تا به امروز وسیله‌ای برای قدرت‌نمایی حکومت‌ها بوده است.

جغرافیای تاریخی منطقه

در دوران ساسانی و آغاز اسلامی استان ایلام به دو ایالت مهرجان قذق و ماسبدان تقسیم می‌شده است و با توجه به اینکه منطقه‌ای که بنای قلعه شمیران در آن واقع شده بخشی از ایالت ماسبدان بوده، اکنون به شرح مفصل‌تری از وقایع تاریخی این بخش از ایلام می‌پردازیم:

گسترش ایالت ماسبدان در کوست خوربران در اواخر دوره ساسانی و سده‌های نخستین اسلامی از سیمره تا نواحی خرم‌آباد و اطراف آن و از غرب به نواحی مرز عراق امروزی محدود می‌گردیده و این استان یکی از نه استان "کوست خوربران" یعنی ناحیه غربی ایران بوده است (مارکوارت ۱۳۸۲: ۴۳). "کوست خوربران" یا ناحیه غربی ایران همان است که در دوره اسلامی به ایالت جبال نامیده شده و این نامگذاری

^۲ گن (Gan) در زبان کردی به معنی بد بوده و گنجیر به معنای به طرز بدی گیر افتادن است.

به خاطر کوهستانی بودن این منطقه و صعب العبور بودن آن بوده است. بر اساس منابع تاریخی بر جای مانده از دوره ساسانی همچون "شهرستان های ایران"، که نسخه‌ای که امروزه از آن مربوط به قرن هشتم میلادی یعنی زمان خلافت منصور عباسی در دست است. ایران شهر به چهار بخش تقسیم شده است که در رأس هر یک از این بخشها یک سپاه بد فرمان می‌راند، این تقسیم بندی مربوط به اصلاحات زمان خسرو دوم است (پیگلسکایا ۱۳۷۷: ۴۰). جغرافیدانان عرب توضیح چندانی از کوست خوربران و شهرهای آن که در کتاب موسی خورنی آمده نمی‌دهند. تنها توضیح مفصلی که از سرزمین خوربران به وسیله اعراب داده شده در تاریخ یعقوبی است. ناحیه خوربران احتمالاً منطقه سپاه بد نشین دوره ساسانی بوده است.

بر اساس منابع تاریخی کاملاً روشن است که ماسبذان یک محیط جغرافیایی بزرگ در حد یک استان یا ایالت بود نه یک شهر، اشتباهی که برخی از جغرافی نویسان مرتکب آن شده‌اند. ماسبذان استانی بوده که شهرهای سیروان، رذ، اریوجان و ... از توابع آن بوده‌اند و به اصطلاح ماسبذان محیط بر این شهرها بوده است. در دوران حکومت خلفای راشدین و حکومت بنی امیه حاکمی از جانب آنان برای اداره امور ماسبذان تعیین می‌شد. با روی کار آمدن خلفای عباسی این ایالت به علت آب و هوای خوش و کوهستانی محل تفریح و شکارگاه برخی از خلفای بنی عباس بوده است (مظاهری ۱۳۸۹: ۴۵). در نیمه دوم سده چهارم ه. ق پسر حسین کرد بر ماسبذان دست یافت و خاندان او تا سال ۴۰۶ ه. ق حکومت کردند. حسنویه حدود ۲۰ سال بر سرزمین های دینور، کردستان، همدان و ماسبذان حکومت کرد و در سال ۳۶۸ ه. ق درگذشت (افشار سیستانی ۱۳۷۲: ۱۲۹). ابودلف از طریق مندلی در دره ی رودخانه کنگیر یا سومار به سمت ماسبذان و مهرجان قلذق آمده و مینورسکی این مکان را با ایوان که یکی از سرچشمه‌های رود کنگیر است، یکی می‌داند (اکبری ۱۳۹۴: ۶۵).

در میان متون کهن به شکل جسته و گریخته به سه شهر از توابع ایالت ماسبدان اشاره گردیده که عبارتند از سیروان، آریوحان و الرذ که سیروان مرکز ایالت ماسبدان بوده است. با توجه به متون تاریخی محدوده شهر آریوحان را باید در شهرستان ایوان ونواحی همجوار جستجو کرد. راولینسون نیز معتقد بوده که مرکز آریوحان همان زرنه است که تا قرن ۱۳ میلادی این ناحیه به نام آریوحان شهرت داشته است. یاقوت حموی از آریوحان نیز نام برده و اشاره کرده است که رودخانه‌ای در آن جریان داشته و به مندلی که در قدیم بند نجین نامیده می‌شده، می‌ریخته است. بنابراین تنها زرنه با آریوحان می‌تواند یکی باشد (مظاهری ۱۳۸۹: ۵۱). آذیوجان یا آریوحان نام قدیم این شهر به اشکال مختلف آمده است. سمعانی آن را آذیوخان آورده و گمان وی بر این است که یکی از روستاهای نهاوند است. محمد حسن خان اعتمادالسلطنه آن را ادیوجان نوشته و یکی از روستاهای نهاوند دانسته است. مسعودی در التنبیه و الاشراف شهر مذکور را به شکل اربوجان ذکر کرده و گفته که دارای یک آتشفشان معروفی است که از دور دیده می‌شود. "... و آتشفشان اربوجان مجاور سیروان و ولایت ماسبدان که به نام حمه تومان معروف است و مجاور منجلان است، از چهل فرسخی بغداد بر راه بند نجین و ابراز الرود دیده می‌شود". بر اساس متون، ما دو نشانه از آریوحان داریم: یکی شهری که آتشفشان از فاصله دور در آن دیده می‌شود. دوم آب رودخانه شهر که به شهر بند نجین (مندلی) سرازیر می‌شود (قوچانی ۱۳۷۳: ۵۱-۵۲). از قرون ۳ و ۴ هجری به بعد شهرهای سیروان، آریوحان و الرز تا حدی زیادی خالی از سکنه می‌شوند و دیگر نامی از رونق و آبادانی ایالت ماسبدان برده نمی‌شود و به نظر می‌رسد که علت اصلی این امر زلزله‌هایی باشد که در این منطقه رخ داده است. در منطقه "چکربولی" در سرحدات مرزی ایران و عراق از توابع شهرستان ایوان، قبلاً آتشفشانی فعال داشته که امروزه خاموش است. یک مطلب مهم را می‌توان یادآوری

کرد که اگر از منطقه کنگیر خارج شویم و به طرف سومار و مندلی پیش برویم. هیچ-گونه اثری در مورد خرابه‌ها و بقایای شهری در طول مسیر وجود ندارد و تنها رودخانه-ای که از منطقه به طرف مندلی می‌ریزد، همین رودخانه کنگیر است که پس از عبور از زمین‌های سومار به مندلی می‌ریزد.

قلعه شمیران در دوره صفویه یک از دژهای مهم حکومت ایل کلهر به شمار می‌رفت. گرچه ساخت این قلعه مربوط به ساسانیان بوده اما در دوران مختلف اسلامی مورد استفاده قرار گرفته است. متأسفانه از تاریخ دقیق این واقعه اطلاع کافی نداریم زیرا در متون اشاره‌ای به آن نشده است. در مورد این رویداد تاریخی روایات و گفته‌های زیادی در تاریخ محلی این ناحیه از استان ایلام وجود دارد. حکام کلهر از به هم ریختگی دستگاه دولت استفاده کرده و از دادن مالیات به دولت خودداری کرده‌اند. البته روایت دیگری نیز هست که می‌گویند چون منطقه ناامن بوده، دولت وقت برای تأمین امنیت و سرکوب کردن حکام منطقه که از دادن مالیات به دربار خودداری کردند، عده‌ای را برای سرکوب آنها از شیراز به منطقه می‌فرستند. حاکم کلهر که از دادن مالیات به دولت سرباز زده بود برای دفاع از خود به قلعه شمیران پناه می‌برد. دولت صفویه به وسیله نیروهای خود و با همکاری عوامل خود در منطقه آنها را در قلعه شمیران محاصره می‌کنند. تا سال ۹۴ قبل از آبگیری سد کنگیر در دامنه کوه بایه در تنگ شمیران محلی به نام اردوبان وجود داشت که ظاهراً جایی بوده که نیروهای دولتی صفویه در آنجا اردو زده بودند. قبل از آبگیری با بررسی که نگارنده از محل اردوبان داشتم، بیشتر سازه‌های معماری و سفالهای دوران اشکانی قابل مشاهده بود و به داده‌های مادی از دوران اسلامی برای تأیید این نکته تاریخی برخورد نکردم. نیروهای دولتی به خاطر مستحکم بودن قلعه و غیر قابل نفوذ بودن آن برای راهیابی به درون قلعه دست به حربه و فریب ساکنان آن می‌زنند و ساکنین قلعه مورد حمله غافلگیرانه قرار گرفته و قلعه را تسخیر می‌کنند (محمدی ۱۳۷۶: ۴۴-۴۷).

توصیف قلعه شمیران

اوج درخشش استان ایلام در تاریخ طولانی سرزمین ایران بدون شک مربوط به دوره ساسانیان است که دلیل این مسئله را می‌توان به نزدیکی این سرزمین به پایتخت ساسانی، امنیت طبیعی بالای آن، وجود راههای تجاری، سیاسی و نظامی، وجود رود خانه های دائمی و جلگه های حاصلخیز، آب و هوای مساعد منطقه و ... جستجو نمود. رویکرد ساسانیان به مقوله فعالیت های عمرانی و ساختمان سازی با دوران قبل متفاوت بوده که تعداد شهرها، قلعه ها، پلها و سد های باقیمانده از این دوران نسبت به دوران اشکانی موید این موضوع است (شپیمان ۱۳۸۴: ۱۲۵). دوره ساسانی اوج پختگی در زمینه دفاع غیرعامل است. در دوره ساسانی به طرح های آمایشی دفاعی بیشتر از طرح های خرد توجه شده است (میرهاشمی ۱۳۹۳: ۱۲۵) و از میان بناهای به جای مانده از این دوره در استان ایلام، قلعه ها و استحکامات نظامی به دلیل تعدد و تنوع بالا از اهمیت خاصی برخوردارند که دلیل این تنوع و تعدد نیز در همان مواردی که در بالا ذکر آن رفت قابل مشاهده است. علیرغم این تنوع و تعدد، متأسفانه پژوهش جامعی صورت نگرفته است.

قلعه شمیران برای نخستین بار در سال ۱۳۸۰ مورد بررسی آقای بیان پیرانی قرار گرفته و سپس این اثر فرهنگی / تاریخی در تاریخ ۱۳۸۲/۹/۲ با شماره ۸۴۵۸ به ثبت آثار ملی رسیده است. از ویژگی های خاص این اثر می‌توان به قرار گرفتن در مسیر سایر بناهای ساسانی در حاشیه رود کنگیر، مشرف بودن به روخانه مرزی کنگیر، شیوه ساخت آن در ارتفاعات و ... اشاره کرد. این بنا به طول ۱۴ و عرض ۷ متر با بارویی تقریباً بیضی شکل با برجهای مدور به فواصل نامنظم بر روی صخره های پرتگاه ها ساخته شده است.

محققان در مورد زمان آغاز استفاده از برج های مدور و جایگزین آنها با برج های مربع شکل در ایران، نظریه های گوناگونی ارائه کرده اند. گیرشمن معتقد است که

معماران ایرانی تا پیش از قرن سوم میلادی برج مدور یا نیمدایره را نپذیرفتند. بعد از این زمان یعنی در دوران ساسانیان، برج مدور جایگزین برج های چهار گوش یا مستطیل شکل می شود اما دیاکونف این نظر را نپذیرفته و معتقد است که برج های مدور و نیمه بیضی شکل در اواخر دوره اشکانی رواج یافتند که کاوش های قلعه یزدگرد که برج های مدور دارند و اواخر دوران اشکانی تاریخگذاری شدند، نظر دیاکونف را تأیید می کند. قلعه هایی که در زمان ساسانیان بنا شده اند، دارای برج های نیمه گردی هستند که جلوتر از دیوار دفاعی هستند که بسیار نزدیک به هم ساخته شده اند. نزدیک بودن برج ها به یکدیگر علاوه بر افزایش قدرت دفاعی دژنشینان، بر استحکام و زیبایی آن نیز می افزود. محکم و مسلح بودن قلعه ها با برج های دفاعی مدور در دوران ساسانیان توسعه و تکامل یافت (نورالهی ۱۳۹۵: ۲۱۷).

بخش های مسکونی قلعه شمیران در مرتفع ترین بخش قلعه در جبهه شمال غربی شناخته شده است. در منتهی الیه بخش شرقی در دامنه ارتفاعات آثاری از یک اتاقک نگهبانی به چشم می خورد که شاید چون این بخش از بنا صخره ای نبوده، این اتاقک نگهبانی را برای این ضلع از قلعه در نظر گرفته اند. برخی از قلاع ساسانی مانند قلعه شمیران دارای اتاقک های نگهبانی هستند. در بین خصوصیات که برای قلاع ساسانی گفته شده به نظر می رسد که تمام فضاها داخلی آنها با یک پلان موازی ساخته شده اند (Omrani 2007:127). این بنا از لاشه سنگ و ملاط گچ نیم پخته نیم کوب ساخته شده است که آثار معماری آن تخریب شده و برای نمایان سازی آن نیاز به کاوش باستان شناسی دارد. مالکیت این اثر دولتی و در اختیار منابع طبیعی است. عوامل طبیعی از جمله فرسایش شدید و بارندگی منجر به سست شدن صخره ها و ریزش دیوارها و برج های قلعه شده و باروی اطراف آن به شدت تخریب شده است. صعب العبور بودن و عدم راه دسترسی سبب شده که دخل و تصرف کمتری در آن صورت گیرد. با این حال در سطح آن حفاری های غیرمجاز قابل مشاهده است و متأسفانه تاکنون هیچ گونه

اقدامی برای کاوش باستان‌شناسی، مرمتی و حفاظتی و تعیین عرصه و حریم برای روشن نمودن زوایای مختلف معماری و کارکرد دقیق آن انجام نشده است. قلعه‌ها از نظر استقرار به دو دسته عمده قلاع کوهستانی و دشتی یا جگه‌ای تقسیم می‌شوند (پازوکی ۱۳۷۶: ۱۶۱). در قلعه‌های کوهستانی قلعه در صعب‌العبورترین بلندی کوهستانی بنا می‌شدند و چون طرح و نقشه از پیش آماده نداشتند، طراح یا معمار حصارها، برج‌ها، اتاق‌ها و ورودی‌ها را با توجه به موقعیت طبیعی صخره‌ها احداث می‌کردند. به این علت اغلب قلعه‌های کوهستانی طرح هندسی مشخصی ندارند اما قلاعی که در دشت بنا می‌شدند، دارای پلان مربع، مستطیل، چند ضلعی و مدور بودند (کیانی ۱۳۸۶: ۱۵). بنابراین می‌توان اظهار کرد که قلعه مورد بررسی ما از نوع قلاع کوهستانی است. در اغلب قلاع در هر نوع، دسترسی به آب در اولویت قرار داشت که قلعه شمیران دقیقاً مشرف به رود کنگیر بوده و کنگیر یکی از عوامل اصلی برای شکل‌گیری این بنا بوده است. طرح ریزی بیشتر این قلاع برای دفاع است و آنها را می‌توان نمونه معماری نظامی دانست.

در عصر ساسانی به دلیل اهمیت دژها در نبردها، یکی از القاب نظامی دژ = فرمانده دژ یا ارگبند بود. اکثر این بناها و سایر بناهایی که به عنوان نظامی - مسکونی کاربرد داشته‌اند از توپوگرافی منطقه بهره‌گیری شده و سعی شده است که حفاظت و امنیت ساکنین آنها از تهاجم دشمنان در اولویت قرار داشته باشد. اجرای دیوار و بارو با پیش‌بینی المان‌های حفاظتی از قبیل کنگره، تیرکش و برجک و ... در دیوارهای ایجاد شده بر فراز صخره‌ها گویای این واقعیت است که دسترسی به داخل قلعه به صورت آسانی صورت نگیرد. وجه اشتراک و معماری تمامی این نوع بناها عریض و طویل بودن دیوار و استفاده از مصالح بوم‌آورد است (سنایی نژاد ۱۳۹۶: ۲۲۶). با توجه به اینکه این بناها در اقلیم‌های متفاوتی ساخته شده‌اند اما الگو و سبک غالبی در آنها دیده می‌شود.

برای شکل دهی فضاهای قلعه علاوه بر نیازهای عملکردی، نیازهای مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، مفاهیمی چون امنیت، حریم، تعامل و ارتباط و ... نیز در شکل‌گیری فضاهای قلعه تأثیر بسزایی داشته است (مجیدی و دیگران ۱۳۹۴: ۳۸).

هنر قلعه سازی در ایران، از آغاز تا دوران اسلامی و در چند دهه گذشته، سیر تکامل خود را پیموده است. بیشترین تلاش برای قلعه سازی پس از دوران تاریخی در دوران سلجوقی بوده است. در این منطقه نیز با زوال سیروان در اواخر قرن پنجم هجری و رونق زندگی ایلپاتی و ضعف زندگی مدنی که بر همه جای ایران عارض شد، این ناحیه به سرزمین قلعه‌ها تبدیل شد و چندین قلعه در گوشه و کنار این ناحیه سربرآورد اما از آن جا که در شرح حوادث مرتبط با غرب ایران و تکیا‌های خاندان بنی عیار از آنها در کنار نام حلوان و بند نجین (مندلی عراق) یاد شده است می‌توان تصور کرد که برخی از آنها در لابه لای کوهها و دره‌های شمال منطقه ماسبدان بوده باشد که هنوز شناسایی نشدند (رحمتی ۱۳۹۵: ۱۷).

رابط‌ها در دوران اسلامی، ثمره‌ی معماری قلاع است که علاوه بر ویژگیهای دفاعی، کاربری‌های خدماتی نیز داشته‌اند. ساختمان‌های رباط در ساده‌ترین شکل شامل دیوار حجیم در اطراف حجره‌ها، انبار سلاح و غذا و برج و بارو برای نگهبانی بود. این فضاها بیشتر با شتاب ساخته شدند که افزون بر کاربری دفاعی و نظامی مکانی برای ارشاد مردم بوده است (hillen brand:1998:73). نتایج پژوهش‌ها مبین آن است که در همه دوران، اصل مکان‌یابی و بهره‌گیری از عوارض جغرافیایی سرلوحه کار پدافند غیرعامل بوده است. احداث دیوارهای طویل و قطور دفاعی، استفاده مناسب از عوارض جغرافیایی منطقه، ساخت حصار و بارو، حفر خندق و به کارگیری شبکه راه‌های زیرزمینی از مشخصه‌های پدافند غیرعامل در دوران ساسانی بوده است (مجیدی و دیگران ۱۳۹۴: ۴۷).

شکل ۳: نمایی از قلعه شمیران، دید از غرب (عکس از بیان پیرانی)

شکل ۴: بقایای یکی از برجهای باروی شرقی قلعه، دید از جنوب (عکس از بیان پیرانی)

شکل ۵: کاوش غیرمجاز در سطح محوطه (عکس از بیان پیرانی)

شکل ۶: نمایی از باروی شمال و شمال غرب قلعه شمیران بر روی صخره طبیعی، دید از غرب (عکس از بیان پیرانی)

شکل ۷: نمایی از باروی جنوب و جنوب غرب قلعه شمیران بر روی صخره طبیعی، دید از غرب (عکس از بیان پیرانی)

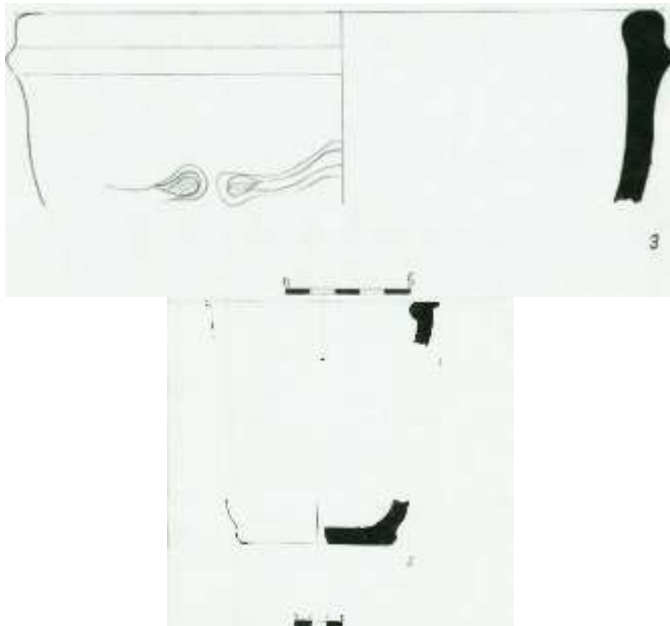
شکل ۸: نمایی از برج غربی قلعه شمیران، دید از غرب (عکس از بیان پیرانی)

آثار منقول سطحی

در بررسی سطحی بنا و محوطه اطراف آن سفالهای دوران ساسانی و اسلامی دیده می‌شود.

شکل ۹: نمونه سفالهای سطحی قلعه شمیران (بیان پیرانی)

شکل ۱۰: طرح گزینۀ سفالهای سطحی قلعه شمیران (بیان پیرانی)

شماره	شکل سفال	مواد چسباننده	رنگ پوشش		نوع پوشش		تکنیک ساخت	تزئین	گاهنگاری
			درون	بیرون	درون	بیرون			
۱	بدنه و لبه ریز آهک	ماسه بادی و ذرات ریز آهک	نخودی	نخودی	لعاب گلی رقیق	لعاب گلی رقیق	چرخ ساز		ساسانی - آغاز اسلامی
۲	بدنه و کف	ماسه بادی و ذرات ریز آهک	نخودی	نخودی	لعاب گلی رقیق	لعاب گلی رقیق	چرخ ساز	-	ساسانی - آغاز اسلامی
۳	بدنه و لبه ریز آهک	ماسه بادی و ذرات ریز آهک	نخودی	نخودی	لعاب گلی رقیق	لعاب گلی رقیق	چرخ ساز	نقش کنده	ساسانی - آغاز اسلامی

تاریخگذاری بنا، پیشنهاد کاربری و نتیجه گیری

حاشیه رود کنگیر با توجه به برخورداری از امکانات و مواهب زیست محیطی از گذشته‌های دور بستر مناسبی برای ایجاد هسته‌های تمدنی محسوب می‌شده است که دوران رونق و شکوفایی منطقه از زمان ساسانی شروع می‌شود. در این دوره بر اثر افزایش جمعیت، شهرنشینی و شهرسازی گسترش چشمگیری پیدا می‌کند. سازه‌های این منطقه با توجه به سبک معماری، نوع مصالح و شیوه‌های اجرای آنها و استفاده از موانع طبیعی برای امکانات تدافعی، سبک معماری زمان ساسانی را یادآور می‌شوند. شیوه ساخت و مصالح بنای شمیران به تنهایی کافی است که این بنا را به دوران ساسانی منتسب کنیم، دیوارهای ساخته شده از لاشه سنگ و ملاط گچ نیم‌پخته نیم کوب و پلان معماری آن از نوع ساسانی است. آثار منقول به دست آمده از بررسی سطحی نیز معرف دو دوره استقرار ساسانی و آغاز اسلامی در بنا است. در برخی منابع تاریخی شکل گیری این بناها را به قرون اول و دوم هجری نسبت می‌دهند. اما از آن جایی که قرون اولیه اسلامی در حقیقت دوران فتوحات، کشمکش‌ها و نابسامانی‌های اوضاع

سیاسی - اجتماعی در تاریخ ایران بوده، حاکمان برای ایجاد بناها و معماران فرصت کافی برای ابداع و نوع‌آوری در زمینه معماری را نداشتند و این نوع از بناها متعلق به دوران ساسانی است که در قرون نخستین اسلامی با ایجاد تغییرات اندک از آنها استفاده شده است.

جغرافیا عاملی تأثیرگذار و فعال در برپایی و ساخت این بناها بوده است و به دلیل کوهستانی بودن منطقه و وفور سنگ‌های مناسب و منابع سنگ گچ در منطقه، ساخت و ساز را برای آنها تسهیل می‌نموده است. کنگیر رودی استراتژیک در منطقه بوده که طبیعت مناسبی برای شکار و استراحت نیز ایجاد کرده و زمینه را برای سکونت و ساخت این نوع از بناها فراهم نموده است. بدون شک ناامنی نیز یکی از دلایل مهم پیدایش استحکامات دفاعی در این دوره بوده و از نظر استقرار ساخت بناها به نقاط امن مثلاً نقاط مرتفع و استراتژیک در زمره تمهیدات امنیتی است که در مقابل خطر حمله دشمن و خطرات طبیعی قابل ذکر است. اولویت دسترسی به آب در اغلب قلاع وجود دارد و قلعه شمیران که از نوع قلاع کوهستانی است، دقیقاً مشرف به رود کنگیر بوده و کنگیر می‌تواند یکی از عوامل اصلی برای شکل‌گیری این بنا بوده باشد. طرح ریزی بیشتر این نوع قلاع برای دفاع است و آنها را می‌توان نمونه معماری نظامی دانست. فعلاً با توجه به آثار سطحی قلعه شمیران شایان ذکر است که علت ساخت و استقرار در این بنا احتمالاً حفاظت از راه به صورت یک پایگاه مراسلاتی بین ایران و بین‌النهرین و مکانی برای دفاع و تأمین امنیت ساکنین منطقه بوده است و کاربری نظامی و مسکونی را می‌توان برای آن متصور شد.

کاملاً مشخص است که بنای قلعه شمیران با یک مکان یابی دقیق که از اصول اصلی پدافند غیرعامل بوده، احداث شده است و در ساخت آن، موقعیت مناسب طبیعی که دارای امکانات دفاعی مانند کوه بایه و رودخانه کنگیر که یک حریم امن برای ساکنان آن بوده، نقش اصلی را داشته است. وجود راه ارتباطی منظم که در امتداد آن آثاری

همزمان با قلعه شمیران مانند گوریه، کوریا، جهانگیر و آتشکده سیاهگل احداث شده، نشان دهنده پر رفت و آمد بودن این منطقه در این برهه زمانی است. در هر حال آگاهی ما در زمینه معماری رایج در زمان ساسانی جز در موارد معدود با کاستی‌های فراوان همراه است و جهت آشکار شدن این موضوع نیاز به مطالعات بیشتر و دقیق تر و کاوش های آکادمیک دارد.

منابع

۱. ابودلف الخزرجی، مسعود ابن مهلهل، (۱۳۴۵)، "سفرنامه ابودلف"، با تعلیقات و تحقیقات ولادیمیر مینورسکی، سید ابوالفضل طباطبایی، تهران: انتشارات زوار.
۲. افشار سیستانی، ایرج، (۱۳۷۲)، "ایلام و تمدن دیرینه آن"، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۳. اکبری، مرتضی، (۱۳۹۴)، "بررسی و تحلیل جایگاه ایالت ماسبدان و مهرجانقدق ایلام در دوره خلافت عباسی"، مجله فرهنگ ایلام، دوره ۱۶، شماره ۴۶ و ۴۷، ایلام: نشر اداره کل ارشاد استان ایلام، صص: ۷۴-۵۵.
۴. پازوکی، ناصر، (۱۳۷۶)، "استحکامات دفاعی در ایران دوره اسلامی"، چاپ اول، تهران: نشر سازمان میراث فرهنگی کشور.
۵. پیگولوسکایا، نیناویکتوروونا، (۱۳۷۷)، "شهرهای ایران در روزگار پارتیان و ساسانیان"، ترجمه عنایت‌اله رضا، تهران: انتشارات علمی - فرهنگی.
۶. رحمتی، محسن، (۱۳۹۵)، "جغرافیای تاریخی ماسبدان در دوره سلجوقی"، دوره ۱۷، شماره ۵۳ و ۵۲، مجله فرهنگ ایلام، ایلام: نشر اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان ایلام، صص: ۲۴-۴.
۷. سنایی نژاد، علی، (۱۳۹۶)، "بررسی روند شکل‌گیری و تکامل و معماری استان ایلام از آغاز تا دوره معاصر، در کتاب مجموعه مقالات کنگره تاریخ معماری و شهرسازی استان ایلام، ایلام، نشر زاگرو، صص ۲۱۱-۲۳۳
۸. شمیمان، کلاوس، (۱۳۸۴)، "مبانی تاریخ پارتیان"، ترجمه هوشنگ صادقی، تهران: نشر فرزانه روز.

۹. قوچانی، عبدالله، (۱۳۷۳)، "قلمرو حکومت ابوالنجم بدر بن حسنویه به استناد سکه-ها"، مجله باستان‌شناسی و تاریخ، سال ۸، شماره ۲، شماره پیاپی ۱۶، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، صص: ۴۶-۶۵.
۱۰. قیصر بیگی، مجتبی و دیگران، (۱۳۹۰)، "سند توسعه استان ایلام و شهرستانهای تابعه در برنامه پنجم توسعه"، گروه آمایش و برنامه‌ریزی، ایلام: دفتر برنامه ریزی و بودجه استانداری ایلام، صص: ۱-۱۷۹.
۱۱. کلاتری، جوریه (۱۳۸۶)، "راهنمای گردشگری ایلام"، چاپ دوم، تهران: انتشارات ایران‌شناسی.
۱۲. کیانی، محمد یوسف (۱۳۸۶)، "معماری ایران (دوران اسلامی)"، تهران: نشر سمت.
۱۳. مارکوارت، یوزف (۱۳۷۳)، "ایران‌شهر بر مبنای جغرافیای موسی خورنی"، ترجمه مریم میراحمدی، تهران: انتشارات اطلاعات.
۱۴. مجیدی داود، گیوه چی سعید و کرمانی علی نوری، (۱۳۹۰)، "به کارگیری اصول پدافند غیرعامل در بنای شهر- دژها در ایران باستان"، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، دوره ۱، شماره ۴، تهران، پژوهشکده فرهنگ، هنر و معماری جهاد دانشگاهی، صص ۳۷-۴۸.
۱۵. محمدپور، حامد (۱۳۹۲)، "سومر، سرزمین تمدن"، تهران: انتشارات تارنمای تاریخ.
۱۶. محمدی، آیت‌اله (۱۳۷۶)، "جغرافیای تاریخی ایوان غرب (ایوان کلهر)"، تهران: چاپ نهضت.
۱۷. مظاهری، خداکرم (۱۳۸۹)، "متون کهن و ایالت ماسبدان در قرون اولیه اسلامی"، مجموعه مقالات اولین کنگره بزرگداشت امام زاده علی صالح (ع)، ایلام: نشر دانشگاه آزاد ایلام.
۱۸. میرهاشمی، سید احسان (۱۳۹۳)، "تأثیر دفاع غیرعامل بر شکل کالبدی شهر عقدا"، مجله صفا، شماره ۶۵، سال ۲۴، صص ۱۱۳-۱۳۰.
۱۹. میسمی حسین و موسوی پدرام (۱۳۸۸)، "مبانی مهندسی و روشهای اجرایی سازه ای پدافند غیرعامل شریان حیاتی وزرات نیرو، مجله پدافند غیرعامل، شماره ۱، سال ۱، تهران، نشر دانشکده و پژوهشکده پدافند غیرعامل دانشگاه امام حسین (ع)، صص: ۶۱-۷۰.

۲۰. نورالهی، علی (۱۳۹۵)، "بررسی باستان‌شناختی قلعه تنگ تیر شهرستان چرداول

ایلام در غرب زاگرس مرکزی"، ایران نامک، سال ۱، شماره ۱، صص ۲۱۴-۲۴۴.

21. Hillenbrand, Robert, 1998, "Islamic Art and Architecture (The world of Art)", Thames and Hudson, London,

22. Omrani Rekavandi Hamid, Sauer W. Eberhard & ... 2007, "An Imperial frontier of the Sasanian empire: Further field work at the great wall of Gorgan", IRAN, Vol. 45, and pp: 95-136.

Shemiran castle and its role along the river Kangir River.

Leyla Khosravi

Abstract

In the west of Iran, the city of Eyvan in Ilam province Shemiran castle with stone carvings and half-baked gypsum masonry on a steep slope, overlooking the Kangir River in the city of Eyvan, Zarneh district, is located about 3 km from Sartang Village in Ilam Province, which dates back to Sassanid period till to the end of the period The Safavid. The fortress runs from three sides to the river Kangir and only southwards to the land and has five towers, one of the towers at the entrance and four other towers in its quadrangle. The length of the structure is 14 meters and its width is 7 meters and its roof covering is destroyed.

The strategic location of this region in the central Zagros, located on one of the most important ancient fortresses in the Mesopotamia and the existence of the Kangir River, can be effective factors in the formation of this architectural structure. The quarrel over the Kangir River border has a long history, and a challenging area because after crossing the plain of Eyvan and irrigating the land of this plain, has gone to Somar, from which it is being shed to Iraq, which is now also a gates barrier in the Strait Shemiran was built on this river.

Historically, the area was part of Masbazan province, called Ariohan, due to the mountainous climate, a place of fun and hunting of the princes and rulers of Sassanid, and then during the Islamic era, especially some Abbasid Caliphs. The structures of this area are reminded of the architecture of Sassanid era, considering the architectural style, type of materials, arches and their methods of implementation, and the use of natural barriers for defensive facilities, and in creating a suitable natural environment that has defense facilities for Creating a safe place for its inhabitants has played a major role.

This research is based on descriptive historical approach by field survey and study of historical texts, while recognizing the position and function of this structure and its relationship with other lithological sites explored by the author on the margin of the river, with the focus of non-operational defense, in order to strengthen the defense and resolve lack of study on the architectural style of this type of structures will be effective in this historical period and will try to assess the role of the castle in the military, defense and security of the region. In spite of its functional diversity, these fortifications have played a decisive role in the political and social

developments in the region of western Iran for some reason such as protecting roads and securing the rulers and consolidating their power.

Key words: Shemiran castle, Kangir border river, Inactive defense, Eyvan city, Ilam Province, Sassanid era.